

помирають стоячи", "Насмішкуйте моє щастя" у Російському драматичному театрі ім. Лесі Українки у Києві).

За участю меценатів у Скадовську проводиться традиційний Всеукраїнський благодійний дитячий фестиваль "Чорноморські ігри", що допомагає виявити і підтримати юні таланти.

Та найбільше різноманітних конкурсів і фестивалів щороку відбувається у Львові, серед них: Міжнародний театральний фестиваль "Золотий Лев", Міжнародний форум книговидавців, молодіжний театральний фестиваль "Драбина", Міжнародний конкурс оперних співаків ім. С. Крушельницької, ковальський фестиваль "Залізний лев", фестиваль "Країна мрій", свято кави, шоколаду та ін. Всього щороку у Львові проводиться понад 100 різних фестивалів, тому цьому місту у 2009 р. присвоєно звання "культурна столиця."

Із великими труднощами нині стикається бібліотечна мережа через недостатнє фінансування. Матеріально-технічна база бібліотек залишається на рівні 80-х років. Особливо тяжке становище сільських бібліотек.

Останнім часом зростає роль культури в суспільному житті. Про це засвідчує поява імен митців у списку "Топ-100 найвпливовіших людей України - 2009". У цьому списку зустрічаємо ім'я співака Олега Скрипки (46 місце), актора Богдана Ступки (64 місце), кінорежисера Кіри Муратової (69 місце), співака Святослава Вакарчука (77 місце), художника Іллі Чичкана (80 місце), діяча індустрії моди Ірини Данилевської (94 місце), гурт "Бумбокс" (96 місце).

Тільки тепер, після здобуття незалежності, в українців з'являються справжні можливості для реалізації свого духовного потенціалу. Державна політика в галузі культури повинна сприяти цьому, адже стати рівноправним членом загальносвітового співтовариства можна лише тоді, коли цілеспрямовано буде розвиватися не лише економіка, а й культурний процес.

В. О. Мензул, старший викладач Тульчинського технікуму ветеринарної медицини Білоцерківського НАУ

Мова як етнозберігаючий чинник

Лінгвісти підрахували, що в кінці ХХ століття в світі існувало 6809 мов. Але понад 90% з них мали менше за 100 тис. носіїв, а в 350 мовах – менше за 50 носіїв. У звіті міжнародної організації «Worldwatch», опублікованому біля 10 років тому, мовознавці прогнозували, що до кінця ХХІ ст. зникне половина з наявних на той час мов. І це був доволі оптимістичний прогноз [1].

Хіба питання мови є настільки важливим? – спитаєте ви. Очевидно так, бо чому б тоді наші Пращури так дбайливо зберігали свою слов'янську мову, чинячи впертий спротив впровадженню іноземщини. Мабуть у мові народу споконвіку криється якийсь глибинний смисл, котрий наші Прадіди намагалися передати нам, своїм нащадкам. Китайський мудрець Конфуцій висловився про мову так: «Якщо мова є неправильна, то вона не означає того, що має означати. Коли ж вона не означає того що має означати, то не буде зроблене те, що має бути зроблене. А тоді моральність і всяке мистецтво почнуть занепадати, справедливість зійде на манівці – і всі впадуть у стан безладного хаосу».

Сучасна наука розглядає національну мову як етнокультурний феномен, оскільки вона: 1) існує в людському суспільстві, від якого походить (рід, плем'я, народ, нація); 2) існує в свідомості членів суспільства, реалізується в процесі мовлення (усного), зберігається (консервується) в писемних літературно-мистецьких зразках; 3) у мові відображаються знання народу про світ, про життя, тому і світ людина пізнає через призму мови; 4) є генетичним кодом нації, який поєднує минуле із сучасним і спрямовує у майбутнє; 5) є матеріалом для творення фольклору, художньої літератури, пісні, театального мистецтва.

Загально прийнято вважати, що мова виконує комунікативну, мислеоформлюючу, пізнавальну та художню функції. Однак, мало хто згадує інші суттєві етноспецифічні функції мови: 1) етнічну функцію як природну систему звукових символів, призначених для спілкування

конкретного етносу; 2) естетичну функцію – образотворення, спілкування митця з глядачем, читачем, слухачем; 3) культураносну функцію, бо культура кожного народу зафіксована в його мові: пропагуючи свою культуру світі, ми пропагуємо й нашу мову; завдяки мові відбувається і нащеплення рідних традицій, і передача предківських звичаїв нащадкам; 4) магичну функцію: віру в те, що слово може викликати уявлення, образи предметів, істот, які не існують взагалі; уявлення про те, що слово є причиною того явища, яке ним назване; а звідси – уявлення, що слово має здатність стати ділом.

Зв'язок етносу з його мовою вивчали американські вчені Уорф і Сепір ще в 30-х роках ХХ ст. Їхні дослідження отримали назву «теорії Сепіра – Уорфа». Вчені наголошували на тому, що мови відрізняються не тільки тим, як вони будують речення, але й тим, як вони поділяють світ на елементи, що слугують матеріалом для побудови речення; що існує взаємозв'язок між мовою і психічною, розумовою та практичною діяльністю людей; що існує залежність мислення, світогляду і поведінки людей від прийнятих форм слововживання, від природи і характеру мови, якою вони висловлюють свої думки та почуття.

«Крамольними», як на той час, виглядали й наукові дослідження радянських мовознавців З.Джапаридзе та Ю.Стрельникова «О различиях в плаче новорожденных разной национальности и пола». Ці науковці за допомогою електронно-обчислювальної техніки доводили, що мовні особливості дитини можуть бути спадковими, тобто є генетичною ознакою. Експерименти проводились у двох пологових будинках Москви і Тбілісі. Результати досліджень показали, що краще зберігають мовні особливості своєї нації дівчатка, а не хлопчики; грузини – краще, ніж росіяни. Виявляється, дитина при народженні плаче рідною мовою[2].

І хоча сучасні серйозні лінгвісти дані теорії піддають критиці, однак і остаточно не відкидають.

Незаперечно, мова є своєрідним бар'єром, який стримує змішування етносів. Та людство, надто захопившись цивілізаційними процесами, не помітило підступу в ідеї, підкинутій йому «глобалістами», – «один пастир – одне стадо». Саме в ній варто шукати витоків всіляких догм про «месіанізм» тієї чи іншої релігії, «богообраність» одного народу, «месіанської мови» (наприклад, російської для Радянської імперії, чи англійської для всього світу тощо).

Мовні проблеми є актуальними на будь-якому етапі розвитку народу, особливо в полі етнічних державах. З мовними проблемами тісно пов'язані проблеми свободи, незалежності, суверенітету, прав людини. Так, приміром в Російській імперії за час її існування внаслідок політики етноциду кількість народів із 180 зменшилася до 100. В СРСР навіть дисертації з української фольклористики примушували захищати російською мовою. З 1862р. до 2012 р. в Російській імперії, СРСР, Україні було прийнято біля 29 документів, які в тій чи іншій мірі горкалися питань русифікації чи мовної політики [3].

Панування імперіалістичної мови досягається високим рівнем її інформативності (наприклад, у 90-х роках минулого століття 70% наукової інформації подавалось англійською мовою, сьогодні практично всі 100%). Досить часто цьому сприяє національне нахабство яке є ментальною рисою деяких народів. Та лінгвоцид – не перша стадія знищення народу. Йому передують деїцид, тобто знищення етнічної релігії (термін вперше ввів у науку український теософ професор В.Папан у с. ХХ ст.). За деїцидом і лінгвоцидом, як правило, слідує геноцид і етноцид – ліквідація народу як окремої культурно-історичної спільноти. До речі, ці поняття варто чітко розмежовувати, адже етноцид відрізняється від геноциду тим, що разом із фізичним знищенням цілого народу, передбачає процес руйнування етнокультурних пам'яток, пам'яті про етнос.

Проаналізуємо статистичні дані. Протягом ХХ ст., чисельність росіян зростає в 3 рази (переважно за рахунок асиміляції): 1897р. – 55 млн., 1959р. – 114 млн., 1989р. – 145млн. У той самий час, українців в СРСР стало в 2 рази менше. Для порівняння нагадаємо, що за часів Переяславського «приєднання» (1654р.) українців було значно більше, як росіяни: українців – 11 млн., а росіяни, як і поляків – по 9 млн. чоловік [4].

Останнім часом загрозу етнічним спільнотам розуміє все більше народів і урядів. Для ілюстрації скажемо, що у Франції дозволені максимум відео- й кінопродукції іноземними мовами становить 40%; а в Україні іноземними мовами (найбільше російською) на початку 90-х років подавалось 99% усієї інформаційної продукції. Навіть сьогодні у нас немає єдиного погляду на дане питання. У січні 2006р. було ухвалено постанову Кабінету Міністрів України,

згідно з якою встановлювалась квота обов'язкового дублювання українською мовою іноземних фільмів для прокату (з вересня 2006р. – не менше 20%, з січня 2007р. – не менше 50%, з липня 2007р. – не менше 70%). Але в 2007р. цю постанову КМУ скасували, а на початку лютого 2010р. постановою уряду дозволили завозити готові дубльовані фільми російською мовою з Росії [5]. Навіть після кількох десятиліть незалежності мовна ситуація в Україні викликає тривогу. Прикро визнавати, але українська мова слабо захищена Конституцією і вже давно існуючим (з 1989р.) Законом про мови, який демонстративно ігнорується.

На протипагу лінгвістичному імперіалізму формується новий напрямок – мовна екологія. У багатьох країнах світу приймаються закони на захист своїх мов. Наприклад, ще у 1975р. такий закон був прийнятий у Франції. У Швеції податок з гонорару за виконання естрадних творів нешведською мовою вищий на 25%, а отримані від цього кошти витрачаються на розвиток шведської культури. У Китаї існує Міністерство церемоніалу, яке керує справами освіти й екзамєнує осіб, які приймаються на державні посади, стежить за правильною вимовою ієрогліфів. В Україні, на жаль, російська мова продовжує лунати у стінах Верховної Ради, паувати в кабінетах чиновників різного рангу. Тому не дивно, що представники посольств іноземних держав в Україні теж необов'язковим мають знання української мови.

Типові для етносу риси характеру забезпечуються між поколіннями передачею досвіду, інформації про походження та історію роду в системі «батьки – діти». Український педагог Григорій Ващенко писав: «Уявляти треба український народ – як єдину спільноту, що об'єднує в собі покоління минулі, сучасні й майбутні, і відчувати свою єдність з цією спільнотою». Представники іншої (чужої) культури, як правило, не завжди адекватно можуть передати дух етносу, навіть, якщо вони живуть у його середовищі, чують його мову, але самі не є його органічною частиною. Слід пам'ятати прислів'я: «Скільки ти знаєш мов, стільки разів ти людина». Чрез знання мови та звичаїв ми можемо легко встановити контакт і завойувати симпатії будь-якого народу. Саме так робили мудрі давні правителі відносно своїх підлеглих. Наприклад, Понтійський цар Митридат VI Євпатор (132-63рр. до н.е.) знав 22 мови підданих йому в Малій Азії народів.

Про те, що мови – це глибоко відмінні системи прийомів мислення, писав відомий мовознавець Олександр Потебня. Він відверто засуджував двомовне виховання дітей у ранньому віці: «Знання двох мов у дуже ранньому віці, не є володінням двома системами зображення й повідомлення одного й того ж кола думок, але роздвоєне це коло і наперед утруднює досягнення цілісності світоспоглядання, заважає науковій абстракції» [6].

Встановлено, що проживання в чужомовному середовищі сприяє білінгвізму (вживанню двох мов) у першому поколінні. А вже в другому і особливо в третьому поколіннях відбувається повна мовна асиміляція. Чи саме не тому серед українців такий високий відсоток тих, хто вважає рідною мовою російську? Відповідно до офіційних даних Всеукраїнського перепису населення 2001р. російську мову рідною назвали 29,6 % населення країни, з яких етнічні росіяни становили 56%, решта – представники інших національностей, зокрема, близько 5 млн. українців. За даними Інституту соціології НАН України, у загальнонаціональному масштабі частка громадян, які в домашньому спілкуванні послуговуються українською мовою, за період з 1992р. по 2011р. зросла з 36,8% до 42,8%, а тих, хто російською, - з 29% до 38,6%. На користь української відповідна гомогенізація спостерігається лише на Заході. В інших регіонах триває процес русифікації: в Центрі із 5% колись двомовних лише 1% перейшов на українську, а 4% - на російську; на Півдні з 10% білінгвів 1% став україномовним, а 9% - російськомовним [7]. Таке «розмивання» етнокультурних особливостей характерне здебільшого для жителів великих міст сходу та півдня України. Але в даній ситуації найстрашніше те, що ці люди живуть не в чужому етнічному середовищі, а в чужомовному колі свого ж етносу. Більшість людей або не усвідомлюють цього, або байдуже сприймають цей факт як щось цілком нормальне. Тим часом втрачається етнічна специфіка характеру українців, що в свою чергу призводить до збільшення певних потаємних, прихованих рис і властивостей національної психіки (наприклад, роздвоєння особистості).

Слава Богу, що нарешті ми помалу почали долати виховані радянською добою стереотипи: настає час, коли молодь однією із ознакою висококультурної особистості називає досконале володіння українською літературною мовою, величезне багатство і мелодійність якої здобули визнання на всесвітньому конкурсі краси мов у Парижі (1943р.), де українська зайняла

III місце. «Ще не вмерла Україна! Ще не вмерла і не вмер!»). Бо живе наша мова. Отже, живий наш дух, жива наша пісня, наша історія, наша єдність і одність. Живе наша самобутня мова – і з нами 15-мільйонна діаспора. Живе наша мова – і наш голос звучить у вселенському хорі народів!

Отже, мова є однією із складових ознак етносу; рівень розвитку самої нації та її культури; мова етносу тісно пов'язана з його національним характером та менталітетом; володіння рідною мовою – це засіб проти стандартизації та уніфікації, боротьба національного «я» проти інтернаціонального знесоблення; кожен свідомий громадянин має рідно мовні обов'язки: мова є одним з головних етнозберігаючих чинників.

[1] А.Шнігунів. Незамовне вбивство – як зникають малі мови./Нова мова. 9 січня 2009.

[2] Експериментально-фонетический анализ речи. – Л., 1984, вып. I.

[3] Що таке русифікація і чому вона веде до вбогості?// Ukrainian Week. липень 2011.

[4] Лозко Г.С. Етнологія України. – К.,2001.

[5] Кінопрокат українською: чи є шанс? www.day.kiev.ua.

[6] Эстетика и поэтика. – М.,1976.

[7] О.Крамар В Україні за роки незалежності русифікацію не зупинили, а лише пригальмували./ Тиждень. 8 липня 2012.

Джерела та література:

- 1.Лозко Г. Етнологія України. – К.,2001.
- 2.Лозко Г. Українське народознавство. – К.,1995.
- 3.Експериментально-фонетический анализ речи. – Л., 1984, вып. I.
- 4.Эстетика и поэтика. – М.,1976.
- 5.novanova.org/blog/2009/01/
- 6.uk.wikipedia.org/wiki.
- 7.www.day.kiev.ua.
- 8.www.retine.org.ua.
- 9.tyzhden.ua.

О. М. Самосенко, викладач Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу

Формування особистості як носія національної культури та традицій

Сьогодні ясною і зрозумілою є та істина, що справжня культура йде своїми коренями в глибину життя народу і є єдиним носієм національної своєрідності. Однією із серйозних помилок, допущених у трактуванні національної культури, що породжують аморальність, втрату довіри до народу, виникнення психологічної відчуженості від рідного краю, інертність до знання власних духовних цінностей, залишених попередніми поколіннями, є недостатня увага до успадкованих духовних цінностей. Невичерпний потенціал народної культури, по-перше, включає у себе всю суму знань, умінь, соціального досвіду, втіленого в результатах матеріальної і духовної діяльності людей. У їх співрозумінні й відчутті навколишнього середовища закладена емоційно-духовна й ідейно-теоретична спрямованість кожного народу (нації чи народності). По-друге, цей духовний потенціал має у собі й історичний пам'яті усвідомлення інтересів і цілей народу. Народний потенціал завжди був головним джерелом формування і розвитку націй і народностей, їх культури й самосвідомості. Процес взаємовпливу і взаємозбагачення національних культур є джерелом збагачення національних культур, він спрямований на взаємний прогрес. Треба пам'ятати, що більш розвинута культура має більший вплив, ніж слабка. Г. В. Плеханов писав, що «вплив літератури однієї країни на літературу іншої прямо пропорційний подібності суспільних відносин цих країн. Це вплив односторонній, коли один народ через свою відсталість не може нічого дати іншому, і взаємний, коли внаслідок подібності суспільного побуту і культурного розвитку кожний із двох народів, що обмінюються,